

HET OOG VAN DE NAALD

Ander werk van Wiesław Myśliwski in
Nederlandse vertaling

Over het doppen van bonen (roman, 2009)

Steen op steen (roman, 2012)

De laatste hand (roman, 2015)

De horizon (roman, 2017)

Wiesław Myśliwski

Het Oog van de Naald

Uit het Pools vertaald door Karol Lesman

Amsterdam · Antwerpen
Em. Querido's Uitgeverij BV

2021

Het Nederlands Letterenfonds ondersteunde de uitgever met een productiesubsidie en de vertaler met een projectsubsidie.

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

Deze vertaling wordt ondersteund door het
©POLAND Translation Program.

Copyright © 2018 Wiesław Myśliwski
This translation is published by arrangement with Społeczny
Instytut Wydawniczy Znak Sp. Z o.o., Kraków, Poland.
Oorspronkelijke titel *Ucho Igiełne*
Copyright vertaling © 2021 Karol Lesman / Em. Querido's
Uitgeverij bv, Weteringschans 259 1017 xj Amsterdam

Omslag Brigitte Slangen
Omslagbeeld © Michal Affanasowicz / Trevillion Images
Foto auteur Wojciech Druszczyński / REPORTER

ISBN 978 90 214 1981 7 / NUR 302
www.querido.nl

Hoofdstuk een

Het was zoals ik zeg. Hij was over zijn wandelstok gestruikeld. Ik weet niet waarom hij heeft omgekeken. Er liep niemand achter hem. Natuurlijk had ik hem herkend. Ook al was hij onherkenbaar veranderd, niet zo gek na al die jaren. Ik heb alleen niet laten merken dat ik hem had herkend. Misschien dat hij daarom dacht dat ik hem niet herkende. Ik deed net of hij voor mij een van degenen was die voortdurend deze trap op en af gaan. Ik vroeg me zelfs nog even af of ik hem niet moest waarschuwen dat hij niet naar die vroegere wilde, groene vallei moest afdalen, want dat die er niet meer was. Oudere mensen bezoeken graag plekken die er niet meer zijn en waarvan niet bekend is of ze er ooit wel zijn geweest. Ik snap niet welk verlangen hen zo trekt. Helaas, verlangens van ouderen zijn soms gevaarlijk. Als je nu nog over vlak terrein in die vallei kon komen, misschien dat ik hem dan nog had begrepen. Alleen is geen enkele vallei te bereiken over vlak terrein, dat is nu eenmaal de aard van valleien. Over die trap afdalen op zijn leeftijd en met een wandelstok, als de benen dienst weigeren en de ogen tijdens het kijken niet alleen de wereld maar elke stap die je zet missen, is hetzelfde als je in je jeugd voorstellen dat je in plaats van armen vleugels hebt en die vallei in vliegt.

Ik had niet gedacht hem daar te ontmoeten en toch was hij daar ineens. Ik begon over mijn hele lichaam te trillen, ik dook in elkaar, ik wilde op dat moment hier noch ergens an-

ders zijn. Nadat hij de eerste trede met zijn wandelstok had afgetast, had hij er onzeker zijn voet op gezet, waarna hij het erop waagde de volgende te zetten. Met evenzoveel moeite kwam hij de elkaar opvolgende treden naar beneden. Gebrek-kig maar koppig, dacht ik bij mezelf. Waarom zijn oude men-sen toch zo koppig, waarom kunnen ze het niet overlaten aan degenen die na hen komen?

Hij bleef voortdurend voor korte, lange tijd stilstaan op elke traprede, kijkend naar zijn voeten, alsof hij er niet zeker van was of hij altijd deze trap was afgegaan, opgegaan of dat zijn geheugen hem misschien in de steek liet. Op zijn leeftijd komt het wel vaker voor dat het geheugen trager wordt van het zich herinneren, aangezien het de mens bezwaart met ver-plichtingen die hij sowieso al moe is na zoveel levensjaren. Hij tastte elke trede af met zijn stok om zich ervan te vergewissen dat hij veilig kon afdalen. Eerst zette hij zijn linkervoet neer, daarna zijn rechter. En met dezelfde voorzichtigheid bracht hij schuifelend zijn rechtervoet naar zijn linker op de volgen-de trede. De wandelstok, die hij in zijn rechterhand hield, leek mij onzeker en trilde als hij er de trede mee aanraakte.

Ik was bang dat hij nog duizelig zou worden, als hij zo op elke trede naar zijn voeten zou kijken. Ik vroeg me af of ik hem in de doorgang uit de weg moest gaan of dat ik hem eer-der niet moest doorlaten als hij bij Het Oog van de Naald zou aankomen.

Hij was niet verbaasd toen hij me zag, misschien had hij zelfs wel verwacht dat ik hem zou waarschuwen, voordat hij vanuit het park door de stad hier zou aankomen. Hij bleef op een trede boven mij staan en zonder me in de ogen te kijken zei hij: 'Ik ben nog naar het park gegaan, maar dat was voor het laatst. Ik weet niet of u het zich nog herinnert dat zij soms van school door het park naar huis ging. Ik ben op een bankje

gaan zitten en besloot daar te wachten. Er kwam een Zigeunerin voorbij met een kind aan de borst. Denkt u dat ze net als toen bleef staan? Welnee. Ze vroeg niet eens of ze me de toekomst mocht voorspellen, ook al krijste het kind toen ze me passeerde. Kennelijk was ze van oordeel dat de toekomst niet voor me maar achter me lag en dat ze me er geen jaren meer bij zou kunnen geven, want hoe in godsnaam. Ik had al een tijdje zo gezeten en was van plan spoedig op te staan en de weg door de stad te nemen, want misschien zou zij ook vandaag die route nemen, voor het geval ze nog iets wilde kopen, maar er kwam een oud vrouwtje langs, dat vroeg of ze naast me mocht komen zitten.

“Of wacht u soms op iemand?”

“Nee hoor, gaat u zitten,” zeg ik. “Vroeger heb ik wel gewacht, maar dat is heel lang geleden.”

“Lang geleden, kort geleden, maar als je van iemand hebt gehouden, dan wacht je nog steeds.”

“Hebt u van iemand gehouden?”

“Dat is me ook een vraag. Zou er iemand bestaan die nooit van iemand heeft gehouden? U leeft zo te zien al heel wat jaren, net als ik, en dat weet u niet? Ik hou tot op de dag van vandaag van hem, hoewel vast al tevergeefs. Ik heb er spijt van dat ik het hem nooit heb verteld.”

“En waarom hebt u het dan niet verteld?”

“Ik was ziek en de doktoren gaven me niet lang meer, dus wilde ik hem niet bezwaren met mijn liefde. Vooral ook omdat hij na het eindexamen is weggegaan. Ik heb zelfs niet geweten waarheen en nu leeft hij misschien wel niet meer. Zou u het hebben gezegd als u er niet zeker van was geweest dat u zou blijven leven?”

“Dat durf ik niet te zeggen, vooral niet na zoveel jaren. Misschien zou ik haar ook wel niet hebben willen opzadelen met

gewetenswroeging, dat ze mijn liefde zou verloochenen als ze zou komen te overlijden.”

“Betekent dat dat u van iemand hebt gehouden?”

“Ik hou nog steeds van haar, hoewel ik eveneens geen zekerheid heb of zij nog in leven is. Maar al zou ze nog leven, ik zou het haar denk ik ook nu niet gezegd hebben als we elkaar zouden tegenkomen, want zij zou mij noch ik haar herkennen. Wij zijn niet langer wie wij in onze jeugd waren.”

“Als je van iemand houdt, blijf je altijd dezelfde. Als een mens dat in zijn jeugd zou hebben geweten, zou hij anders hebben geleefd. Maar hij bederft alles. En het vaakst de liefde. Nou, ik ga maar weer eens. Ik moet mijn katten eten geven.”

“Hebt u er veel?”

“Hangt ervan af. Hoeveel erop afkomen.”

“Ik loop wel even met u mee.”

“Nee, dank u, dat hoeft niet. Het is niet ver. En waar moet u heen? Want zal ik anders even met u meegaan? U loopt met een wandelstok en ik godzijdank nog op eigen benen.”

“Dat red ik wel, ik moet veel minder ver dan u.”

Hij tastte met zijn stok de volgende trede af, maar het was alsof hij de wandelstok niet vertrouwde, want hij ging met de punt ervan naar links en naar rechts over die trede alvorens een volgende stap te zetten. Ik wilde hem vragen waarom hij eigenlijk naar die vroegere wilde, groene vallei wilde afdalen, maar hij was me voor: ‘Ik heb met u te doen dat u verder moet leven. Maar misschien hebt u meer geluk. Dat wens ik u in elk geval. Hoewel volgens mij van een wens nog niemand beter is geworden.’ Op dezelfde manier tastend met zijn stok stapte hij op de volgende trede. ‘Eerlijk gezegd is elk leven een herhaling van iemand anders zijn leven. Het verleden loopt op ons vooruit, moet u weten, wij sloffen er maar wat achteraan. Want wie zou zijn eigen leven kunnen bijhouden.’ Hij bleef

op de volgende trede staan. ‘Ach, hoeveel voeten moeten hier niet langs zijn gegaan. Is het u ook opgevallen hoe afgesletten deze treden zijn? Daar zijn eeuwen voor nodig geweest. Wie weet lopen ze hier nog steeds langs. Misschien ga ik wel met hen mee. Wat, verbaast u dat? In een menigte is het altijd prettiger.’ En met zijn wandelstok de volgende trede aftastend wankelde hij, maar het was net of iemand hem in evenwicht hield. ‘Toen ik op het lyceum zat... Wat zal ik u trouwens vertellen, u zult het zelf beleven want u moet het beleven. Want zonder dat zou u uzelf nooit de vraag kunnen stellen of het de moeite waard was. Alle vragen die we ons in ons leven stellen zijn terug te brengen tot die ene vraag, of het de moeite waard was. Nou, niet op uw leeftijd. Na jaren, pas na jaren. Nu zou u niet hebben geweten wat u moest antwoorden. U moet alleen niet vergeten dat de jeugd u lang op een dwaalspoor kan brengen. Laat u niet om de tuin leiden. Het kan plots blijken dat u vele jaren geleden jong bent geweest. Helaas. Excuses voor deze bittere woorden, maar alleen die resten me nog. In ruil daarvoor geef ik u mijn leven. Het zal u van pas komen als u overmand wordt door de leegte. Leegte is het ergste wat ons kan overkomen. En die kun je alleen het hoofd bieden door in iemand anders zijn leven te leven. Niemand begint trouwens zijn leven bij zichzelf. Nu begrijpt u dat nog niet. Maar op den duur, als u het zult gaan bezoeken... Ik zou wel willen weten wat uw indrukken zullen zijn. Onder die van mij waren betere en mindere, zoals dat gaat in het leven. Op een keer ben ik mijn kindertijd ontvlucht, maar het zou kunnen dat u die nooit zult willen verlaten. Dat komt voor. Ik zal u echter zeggen dat u daar niets aan hebt. Het leven is achter jezelf aan dwalen zonder de hoop te hebben jezelf ooit te vinden. Maar genoeg nu, want anders lopen ze me nog voorbij. En ik heb nog zoveel treden te gaan.’

Dus ging ik voor hem uit de weg. En toen viel de wandelstok uit zijn hand en kletterde naar beneden, waarna hij begon te wankelen en erachteraan tuimelde. Hij viel naar beneden tot op de weg aan de voet van de trap en belandde met zijn hoofd op de straatstenen. Er ging juist niemand naar beneden noch kwam er iemand naar boven, zodat niemand het heeft gezien. Ik rende naar hem toe. Probeerde hem op te tillen in de onbegrijpelijke hoop dat hij nog leefde. Maar wat was hij zwaar. Bij leven was hij groot en na zijn dood ook nog verlamd, dus des te zwaarder. Toen hoorde ik een stem boven mij: ‘Laten liggen. De ziekenwagen komt eraan.’

Ik legde zijn bebloede hoofd dus weer terug op de straatstenen en toen pas zag ik dat er wat verderop een paar mensen stonden. Waar die ineens vandaan waren gekomen weet ik niet. Misschien gebeurt dat bij elk ongeval, dat er mensen als het ware uit de grond schieten of uit de hemel aangevlogen komen, maar ik zou er een eed op hebben gedaan dat er geen levende ziel in de buurt was toen hij van die trap viel. Het heeft dus geen zin naar de mensen te luisteren, want niemand heeft gezien dat hij over zijn wandelstok was gestruikeld. Ze kunnen van alles zeggen, en iedereen zal iets anders beweren, zoals dat gaat als men geen getuige wil zijn. En zoals later bleek wilde niemand dat. Degene die had gezegd dat ik hem moest laten liggen vertelde juist over een vergelijkbaar incident en wees op een huis wat verderop: ‘Kijk, in dat huis daar. Twee vrienden die niet bekend waren met wapens hadden een pistool uit de tijd van de oorlog gevonden. En omdat het wapen verroest was, de trekker zat muurvast, begon een van hen het met de loop op de tafel te rammen. Nou, en toen ging het pistool af en trof de ander in zijn buik. Hij stortte neer en de ander wilde hem optillen en hij had hem ook overeind gekregen. Later had de dokter gezegd dat

als hij hem niet had opgetild, hij nog had geleefd.’

Op dat moment werden zijn woorden onderbroken door de sirene van de naderende ziekenwagen. Twee verplegers kwamen met een brancard naar buiten gesprongen, en een arts, die zijn oogleden opende, voor alle zekerheid nog een stethoscoop tegen zijn borst hield en vervolgens de dood vaststelde. Vlak na de ziekenwagen arriveerde ook met loeiende sirene de militie. Uit de auto stapten twee agenten in uniform, een officier met sterren en een jonger iemand met balkjes. Na hen kwam van de achterbank nog een derde geklauterd, een in zijn uniform bijna grappig uitziende dikzak.

De officier begon de mensen die rond het lichaam stonden te vragen wie wat gezien had en hoe het was gebeurd en de jongste van de twee, die met de balkjes, noteerde, hoewel er niets te noteren viel, want ook al spraken ze allemaal door elkaar, niemand had iets gezien. Iemand had alleen gezien hoe ik de trap af was komen rennen toen het lichaam al op de straatstenen lag. En degene die mij had verboden hem op te tillen was juist komen aanlopen toen ik hem wilde optillen en had gezegd: ‘Laten liggen.’ En hij was zelfs begonnen met te zeggen dat o daar, in dat huis... maar de officier had hem onderbroken: ‘En kende een van u hem?’

Iemand begon zich af te vragen of hij hem misschien had gezien toen hij nog leefde, waarop de officier een wegwerpgebaar maakte.

‘Zijn zakken doorzoeken,’ opperde hij.

De dikzak probeerde zich over het lichaam heen te buigen, maar slaagde daar niet in, met als gevolg dat hij op zijn knieën ging zitten en uit een binnenzak een portefeuille tevoorschijn haalde, die hij vervolgens aan de jongere gaf, die deze op zijn beurt zonder erin te kijken aan de officier overhandigde. De portefeuille had veel aparte vakjes, maar behalve wat geld en

een foto van een jong meisje zat er verder niets in, nog geen bonnetje van de stomerij.

‘Geen persoonsbewijs?’ zei de officier verbaasd. ‘Kijk nog eens goed, misschien zit-ie ergens anders. Nee?’ verbaasde hij zich nog meer.

‘Een burger zonder persoonsbewijs is alsof hij niet bestaat,’ zei de dikzak.

‘Als er een lichaam is moet er ook een bewijs zijn,’ zei de jongere met de balkjes. ‘Zonder bewijs is er in feite ook geen lichaam. Hoe kun je zo een onderzoek instellen?’

‘Misschien is het eruit gevallen en ligt het nu onder zijn lichaam. Til het lichaam eens op,’ beval de officier.

De verplegers tilden het lichaam op, maar onder het lichaam lag alleen een enorme plas bloed.

‘Leg hem maar weer terug. Zoals hij daarnet lag.’

‘En dat meisje op de foto?’ De jongere met een lagere rang keek naar de in de handen van de officier open liggende portefeuille. ‘Een schattig meisje.’

De officier schudde zijn hoofd.

‘Misschien is het zijn dochter, die zal eerder iemand herkennen. Zal ik hem laten zien?’ Hij pakte de foto uit de handen van de officier en hield die iedereen voor.

Allemaal haalden ze hun schouders op, niemand herkende haar. Iemand zei alleen: ‘Dat moet al een oude foto zijn. Met dat geribbelde randje. Tegenwoordig worden zulke foto’s niet meer gemaakt. Ik heb zo’n zelfde van mijn grootouders.’

‘En u,’ wendde hij zich tot mij. ‘Herkent u haar?’

Ja, zij was het, ik herkende haar. Maar dat zei ik niet. En opdat er geen schijn van verdenking op mij zou vallen wees ik de officier op de wandelstok: ‘Misschien dat iemand hem aan zijn wandelstok zal herkennen. Wandelstokken hechten aan men-

sen. En bijna iedereen draagt een andere. Een van de leraren op het lyceum...'

De officier liet me niet uitpraten, hij keek me wantrouwig aan, met priemende ogen.

'Wij weten heus wel hoe iemand moet worden herkend. Laat dat maar aan ons over.' En hij beval: 'Ga voor alle zekerheid op zoek naar die wandelstok, en dat geld gaat in bewaring. En maak een omtrektekening van het lichaam. Wie weet is het wel een toerist, hij kan zijn persoonsbewijs aan de gids hebben afgegeven, voor het geval het zoek zou raken.'

Ze maakten met krijt een omtrektekening van het lichaam, vervolgens vertrok de ziekenwagen met het lichaam en gingen de jonge en de oude op zoek naar de wandelstok. Die met wit krijt gemaakte omtrektekening van zijn lichaam op de straatstenen met de plas bloed, waar hij met zijn hoofd de grond had geraakt, leek mij nog steeds met zijn adem te ademen, ja zelfs nog iets met zijn woorden te fluisteren en dat was aandoenlijker dan toen op die plek het lichaam had gelegen voordat het ambulancepersoneel het had meegenomen.

'We moeten de stad rondrijden en navraag doen waar ook maar een toeristenbus staat,' luidde de verordening van de officier, nadat ze ondanks een zoektocht op zowel de trap als in de directe omgeving ervan de wandelstok niet hadden gevonden. 'Het is zaterdag, dus is er heel wat volk hiernaartoe gekomen. Onder aan de voet van het kasteel parkeren ze, bij het pakhuis parkeren ze, in de nieuwe stad parkeren ze, en waar ze ook maar parkeren navraag doen. Gelukkig is er maar één hotel, ook daar informeren. En op de particuliere adressen, haal een lijst bij de gemeente, die moeten hun gasten toch registreren.' Hij zette zijn pet af, krabde op zijn hoofd alsof zijn gedachten hem jeuk bezorgden. 'Het zou goed zijn een officiële mededeling op te hangen: man – leeftijd, alleen we-

ten we niet hoe oud hij was, we hebben geen persoonsbewijs gevonden. Verdomme, we hebben geen fototoestel meegenomen, we hadden een foto van hem kunnen maken.'

'Maar hoe konden we weten dat we met een sterfgeval te maken zouden krijgen?' viel de oude hem in de rede. 'Ze hebben een ongeval gemeld en bij een ongeval had hij ook een arm of een been kunnen breken. Er zijn op deze kleretrappen genoeg armen en benen gebroken!'

'De foto hadden we kunnen ophangen,' opperde de gegene met de balkjes. 'Alleen niet hier, eerder in de stad, straks worden de mensen nog bang om hierlangs te gaan, omdat het spookt. Trouwens, een foto van een lijk, wie zal toegeven dat hij hem heeft gekend? Een foto van die dochter is beter. Een dochter zou iemand graag willen herkennen.'

'En hoe weet jij dat het een dochter is en geen kleindochter?' sprak de officier hem bestraffend toe. De ander rolde met zijn ogen, dat hij daar zelf niet op was gekomen.

'Het ziet ernaar uit dat u onze enige getuige bent,' richtte de officier het woord tot mij. En alsof hij aarzelde voegde hij hieraan toe: 'En misschien ook het enige punt van waaruit het onderzoek zou moeten worden gestart, aangezien er geen persoonsbewijs is van het slachtoffer noch een foto noch andere getuigen. Als u met ons mee wilt gaan, dan stellen we een verklaring op.'

Op de militiepost liet hij me tegenover zich plaatsnemen aan zijn bureau, hij vroeg of ik thee wilde, hij nam de telefoon van de haak: 'Twee thee,' bestelde hij. 'Gebruikt u suiker? Dan drink ik vandaag mijn thee ook met suiker. En suiker. O ja, en laat Bronka komen om te noteren.'

Een als een lat zo mager vrouwspersoon, naar later bleek de schoonmaakster, bracht twee glazen thee, suiker in een blikken doosje waar zuurtjes in hadden gezeten en één lepeltje.

Hij deed wat suiker in zijn thee, roerde, om vervolgens het lepeltje aan mij door te geven.

‘Ik denk dat ik een lepeltje van thuis zal moeten meenemen. Die van aluminium breken om de haverklap en er zijn er niet veel meer hier op kantoor,’ zei hij als rechtvaardiging voor dat ene lepeltje.

Ook Bronka verscheen, ze wierp me een hooghartige blik toe, ging achter de schrijfmachine zitten en spreidde een of ander gekleurd tijdschrift voor zich uit.

‘Voordat jullie je thee ophebben kijk ik nog even wat de mode is voor deze herfst.’

‘Schrijven. Wat is het verband tussen thee en ondervragen?’

‘Ik zou ’t nie weten.’

Hij wachtte tot ik ten minste die eerste slok had genomen, zelf was hij volgens mij al bezig met zijn derde, waarna hij zich met stoel en al van zijn bureau afduwde, zijn rug tegen de leuning vlijde, zijn handen samenvlocht, overduidelijk ontspannen, en ik had het idee dat hij onder het bureau ook zijn benen strekte, want hij raakte me aan.

‘Nou, vertelt u maar.’

‘Wat moet ik vertellen?’

‘Wat u weet.’

‘Ik weet niet meer dan wat ik u al verteld heb.’

‘U weet, u weet, wij weten heus wel dat u weet. Iedere ondervraagde praat zo, noemt zijn voornaam, achternaam, geboortedatum en dat hij verder niets weet. De ervaring leert ons echter dat een mens zelf niet weet wat hij weet als hij daar niet bij wordt geholpen. Er zijn allerlei vormen van dat soort hulp. Maar ik doe het met een doodgewoon, om zo te zeggen bewustmakend gesprek. Ik ga ervan uit dat iedereen er zelf achter moet komen wat hij weet. Dus?’

Blijkbaar begreep ik er nog steeds niets van, want ik besloot hem in herinnering te roepen wat hij mij had gezegd toen hij me meenam naar het bureau: 'Neemt u me niet kwalijk, maar hier is sprake van een misverstand. Ik zou alleen getuige zijn.'

'Dat klopt, dat zal ik niet ontkennen, u bent nog steeds getuige. Alleen, u bent de enige. We hebben geen andere getuigen met wie wij u zouden kunnen confronteren om uw geloofwaardigheid te bevestigen. En als er niets zeker is dringt zich de vraag op of de rol van getuige uw enige rol is in deze gebeurtenis, of dat we u nog een andere kunnen toeschrijven. Ik weet nog niet welke, maar we moeten ons best doen dit helder te krijgen. Wij tweeën. Dus ik zou willen dat u begreep dat ik u in verschillende rollen moet ondervragen. De grenzen tussen de rollen zijn trouwens vloeiend. De omstandigheden bepalen ze. Om een vergelijking te maken, een vloeibare toestand kan overgaan in een gastoestand en een vaste, afhankelijk van de temperatuur. Water, stoom, ijs. Hetzelfde en niet hetzelfde. Wij kunnen ons geen radeloosheid permitteren. Dat zou ons diskwalificeren. We zouden nutteloos zijn. Dus moeten we tot het bittere einde blijven doorzoeken. De waarheid kent zoals u weet de hoogste prijs en komt zelfs na jaren niet in aanmerking voor korting. Ik zou daar dan ook niet op rekenen. De waarheid kent geen verjaring. Onafhankelijk van hoelang de zaak zich kan voortslepen. Als we nu nog een tweede getuige zouden hebben. Maar in uw geval kan dat alleen het slachtoffer zijn geweest. Helaas, hem kunnen we niet ondervragen. Dat neemt niet weg dat ik benieuwd ben naar wat hij te zeggen zou hebben gehad. Dat kunnen we alleen maar vermoeden. Maar zo ongegrond hoeft dat niet te zijn. Met een vermoeden begint gewoonlijk het zoeken naar een spoor, aangezien je maar weinig mensen op heterdaad kunt betrappen. Neem bijvoorbeeld al dat overspel van mannen en

vrouwen. Zelden betrapt de een de ander, zoals dat heet, *in flagranti*. De meeste gevallen van overspel beginnen met een vermoeden. En pas een vermoeden zet zoeken naar bewijzen in gang. Het is dus niet uitgesloten dat het slachtoffer tegen u zou hebben getuigd, als u beweert dat hij zelf schuldig is aangezien hij over zijn eigen wandelstok is gestruikeld. Alleen, waar is die wandelstok? We hebben ernaar gezocht, u hebt het zelf gezien. Als er een was geweest hadden we die gevonden. Een wandelstok heeft geen vleugels.' Hij moest lachen maar op een manier die me deed huiveren. 'Oké, we gaan nog een keer zoeken. Vertelt u me ondertussen, in welke hand hield hij die stok, in de linker, in de rechter, toen hij er, zoals u beweert, over struikelde? U weet het niet meer. Jammer. U verbaast zich erover waarom zo'n detail betekenis kan hebben? Ik zal u zeggen dat een detail ons meer kan vertellen dan we vermoeden. Een simpel detail kan alle bekentenissen omverwerpen, alle getuigen weerspreken. Een detail is als de kosmos. De wereld is zogenaamd groot maar beslissen doen de details, dat iemand hier en niet daar iemand tegenkwam, dat een appel uit een appelboom viel, waardoor Newton de wet van de zwaartekracht ontdekte, dat de door Flemming op kweek gezette bacteriën onverwacht gedood werden door een of andere schimmel en op die manier de penicilline werd ontdekt. Enzovoort, enzovoort. Heb je dat opgeschreven, Bronka? Gooi dat briefje dan maar weg.'

Hij zette de ondervraging voort en ik moet zeggen dat hij me soms verraste met zijn scherpzinnigheid: 'U hebt gezegd dat er niemand achter hem naar beneden kwam, toch? En dat hij niettemin achteromkeek. Misschien was hij verblind door de zon, vandaag is het zonlicht scherp, en wendde hij zijn gezicht af omdat hij niets kon zien en dat u hem toen laten we zeggen geholpen hebt een trede lager te gaan.'

Soms onderbrak hij halverwege een zin de ondervraging en verliet de kamer om mij de tijd te geven er even over na te denken. Of hij verviel in gedachten, waarna hij Bronka beval iets te schrappen, hoewel dat mij juist belangrijk leek. Kennelijk zaten zijn gedachten op een ander spoor. En soms leek hij de ondervraging te verzachten en haar de toon te verschaffen die meer in de buurt kwam van ontboezemingen, aangezien hij iets over zichzelf opmerkte, dat hij twee kinderen had, een zoon en een dochter, van zijn eerste vrouw, die was overleden, en die hij in zijn eentje moest opvoeden.

‘En u weet hoe het is. Dienst gaat voor het meisje.’

Hij was voor de tweede keer getrouwd en nu verwachtten ze weer een kind. Soms stelde hij me vragen die op het eerste gezicht niets met de zaak te maken hadden: ‘Uw vader, moeder, leven die nog? U mag jong zijn, maar je weet maar nooit. Ik herinner me mijn moeder nauwelijks, ze is gestorven aan tuberculose. En mijn vader is twee jaar geleden overleden.’

En plotseling verraste hij me opnieuw: ‘Wanneer hebt u eindexamen gedaan? En waarom bent u niet gaan studeren?’

‘Ze hebben me niet toegelaten.’

‘Wat, bent u dan niet geslaagd?’

‘Jawel.’

‘Hoezo? U bent geslaagd en ze hebben u niet toegelaten? Dat moet ook worden onderzocht. Interessant. En wat doet u nu?’

‘Ik werk.’

‘Waar?’

‘In de groente- en fruitverwerkende industrie. Jams, marmelades, sappen.’

‘Ik ken die fabriek. We hebben er onlangs onderzoek gedaan, er hebben daar vijf wagons niet-geloste kersen in kuipen op een zijspoor gestaan, tot ze waren gaan rotten. En u woont?’

‘Bij mijn ouders.’

‘En waarom bent u hierheen gekomen? Had u een afspraak met hem?’

‘Met wie?’

‘Nou, met het slachtoffer.’

‘Ik kende hem niet.’

‘U kende hem niet en toch herkende u hem. Dat zei u, dat u hem herkende. Of dacht hij soms alleen dat u hem herkende. Nou ja, we kunnen het hem niet vragen. Ik vraag me alleen af hoe het komt dat, aangezien er hier sprake is van een toevallige ontmoeting, jullie elkaar juist in Het Oog van de Naald tegen zijn gekomen en niet op straat, in het park, in een café, restaurant, waar dan ook, zoals dat gebeurt bij toevallige ontmoetingen. Denkt u daar nog eens goed over na. Ik ben zo terug.’ En hij liep de kamer uit.

Dat wordt nog lastig met hem, dacht ik bij mezelf. Ik kon hem toch niet vertellen dat ik op haar stond te wachten en dat hij onverwachts was verschenen. Ik dacht zelfs dat hij al niet meer leefde, aangezien er al een jaar verstreken was sinds hij volgens de voorspelling van de Zigeunerin al niet meer zou moeten leven. Hij zou me meteen hebben gevraagd: en wie is zij, voornaam, achternaam, waar woont ze? En, is ze gekomen? Hoezo, u wist dat ze niet zou komen en u bleef op haar wachten? Men wacht op iemand die te laat kan komen of zelfs die dag helemaal niet meer komt, omdat er iets tussen is gekomen, maar die een andere keer zal komen.

Niet lang daarna was hij weer terug en wierp me vanaf de drempel de ongeduldige vraag toe: ‘En hebt u mij nog iets te vertellen? Laten we er toch maar van uitgaan dat u hem niet kende. We volgen een ander spoor. U hebt hem de trap af zien gaan, nietwaar? Waarheen was hij onderweg?’

‘Naar beneden.’

‘Ja, vanzelf, de trap af gaan doe je naar beneden, niet naar boven.’ Hij nam plaats achter zijn bureau en keek me met een vreemd gespannen blik in de ogen aan. ‘Naar beneden, zegt u. En wat als hij op de terugweg was, aangezien hij er de grootste moeite mee had de trap af te gaan, hebt u daar niet aan gedacht? Op zijn leeftijd en met een wandelstok.’

‘Ik weet het niet. Misschien was hij niet meer van plan om te gaan.’

‘Hij was het niet van plan, zegt u. En hoe weet u dat hij het niet van plan was?’

‘Ik neem dat aan.’

‘Dan moet ik u verklaren dat uw aannames ook bewijs kunnen zijn. En we kunnen ze tegen u gebruiken, los van het feit dat u het aanneemt ten behoeve van uw onschuld. Elke zaak heeft twee kanten, elke gedachte en elk woord. Niets is eenduidig, zoals u waarschijnlijk denkt. Eenduidigheid is een illusie. Dat u het enkel aanneemt verraadt dat er iets achter schuilgaat. En het belangrijkste is wát achter iets schuilgaat. Weliswaar hebt u zich ingedekt met dat “misschien” van u. Maar soms laat men zich dat “misschien” ontvallen terwijl men het zich ook niet zonder reden laat ontvallen. Woorden zijn ons de baas, dat zou u moeten weten. Daarvoor hoef je geen middelbare school te hebben. Soms zou je een bepaald woord liever niet zeggen en dan zegt het woord zichzelf. Dus, hoe zit dat, want iets klopt hier niet.’ Hij zweeg in afwachting van mijn antwoord.

Het zat me dwars dat hij zo lang zweeg, mij aanstaarde en zweeg. Het was alsof ik in die naar mij sturende ogen een vraag zag die hij mij zou willen stellen, maar waarvan hij niet wist of hij niet zelf in iets verstrikt zou raken. Ik was bang voor die vraag en wachtte in spanning af tot hij me die zou stellen. Hij stelde de vraag niet. Hij schraapte slechts zijn keel: ‘Hmm...’